

UDC 94.477

ДАНИЛЕНКО О.В.Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, доцент (Україна)**УЧАСТЬ СПОРТСМЕНІВ УСРР В МІЖНАРОДНИХ
ЗМАГАННЯХ У 1920-ті РОКИ**

Розкривається участь спортсменів УСРР в міжнародних змаганнях в 1920-і роки. Наголошується, що радянське керівництво відводило важливу роль спорту, передусім як політично-пропагандистській справі як у внутрішньому житті, так і на міжнародній арені. Показано, що протягом першої половини 1920-х років відбувалось становлення системи радянського спорту, друга половина 1920-х років позначена активізацією міжнародних контактів українських та іноземних спортсменів. В цей час на противагу Олімпійським іграм проводились Всеукраїнські та Всесоюзні спартакиади, до участі в яких запрошувались спортсмени з різних країн світу. Доведено, що протягом 1920-х років Україна мала різнопланові міжнародні спортивні зв'язки.

Ключові слова: Україна, УСРР, фізкультура, спорт, міжнародні змагання.

DANYLENKO O.V.

Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Dr (History), Associate Professor (Ukraine)

**PARTICIPATION OF SOVIET UKRAINE ATHLETES IN INTERNATIONAL
COMPETITIONS IN 1920's**

The article discovers a participation of Soviet Ukraine athletes in international competitions in 1920's. The paper emphasizes that the topic has not been a subject of complex scientific research yet. There are only few sides discovered in the articles of Ukrainian scientists. Archives of state and public institutions preserves documents and materials, which are an important source for studying direct participation of Ukrainian sports delegations and individual athletes in international competitions. The object of our interest is international cultural relations of the Soviet Ukraine. The subject of the paper is participation of teams and individual athletes in international football, athletics and other competitions. Objectives of research are: to show the first steps of Soviet Ukraine on its way to international recognition through different sports competitions; to identify the ideological influence on the development of Soviet sport; to find out the status of institutional and functional level of Ukrainian delegations in the international sport area. It is also important to establish bilateral connections and representative status of international sport teams in Ukraine on public, regional and national levels. It is noted that the Soviet government assigned the role of sport as a part of politics and propaganda in domestic and international area. Ukraine had the organizational and functional institutions that coordinated sport development, representing the republic at international and all-union competitions. Trips abroad were taken by Ukrainian functionaries, coaches and athletes to adopt physical culture and sport development experience from Western countries. In mid-1920 the first among Ukrainian athletes were not professional sportsmen but amateur football players. Ukrainian SSR was represented on the international arena by players of football, volleyball, handball, basketball, track and field etc. The sport component of international relations of Soviet Ukraine was widely covered by the republican press. The article shows that during the first half of 1920s. system of Soviet sport was established. The second half of 1920s. is marked with intensification of contacts between Ukrainian and international

athletes. At this time a nationwide and all-union sports competition in contrast to the Olympic Games were held and the athletes from around the world were involved. It is proved that during 1920th. Ukraine had a great variety of international sport relations.

Keywords: *Ukraine, USSR, physical culture, sport, international competitions.*

ДАНИЛЕНКО А.В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
доктор исторических наук, доцент (Украина)

УЧАСТИЕ СПОРТСМЕНОВ УССР В МЕЖДУНАРОДНЫХ СОРЕВНОВАНИЯХ В 1920-е ГОДЫ

Раскрывается участие спортсменов УССР в международных соревнованиях в 1920-х годах. Указывается, что советское руководство отводило важную роль спорту, прежде всего как политически-пропагандистской составляющей как во внутренней жизни, так и на международной арене. Показано, что на протяжении первой половины 1920-х годов происходило становление системы советского спорта, вторая половина 1920-х годов была временем активизации международных контактов украинских и иностранных спортсменов. В это время в противовес Олимпийским играм проводились Всеукраинские и Всесоюзные спартакиады, к участию в которых приглашались спортсмены из разных стран мира. Доказано, что на протяжении 1920-х годов Украина имела разноплановые международные спортивные связи.

Ключевые слова: *Украина, УССР, физкультура, спорт, международные соревнования.*

Історія становлення і функціонування радянської системи фізкультури і спорту в Україні 1920-х років історичною наукою фактично не досліджувалася. В історіографії відсутні колективні та індивідуальні монографії на дану тему. Окремі події, змагання згадувалися в публіцистичних статтях журналістів, які висвітлюють сучасні футбольні баталії, біографії видатних рекордсменів, чемпіонів, побіжно згадуючи про витoki фізкультурного руху в Україні міжвоєнної доби. Сучасні дослідники міжнародних відносин УССР з європейськими країнами у 1920-30-х роках виокремлюють галузь культури в якості об'єкту дослідження [11; 12; 14; 15; 16; 21; 34], але уникають розгляду важливої її складової – фізичної культури та спорту. Лише нещодавно з'явилися роботи, присвячені даній проблемі. Так, в опублікованій в 2014 р. монографії Ю. Тимошенка “Історичні умова та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання в радянській Україні в 20-40-ві роки ХХ ст.” досліджуються різні складові спортивної культури в УССР, зокрема і окремі аспекти міжнародних спортивних зв'язків радянської України [33]. Водночас, системного дослідження участі спортсменів УССР в міжнародних змаганнях у 1920-ті роки в українській історіографії немає. Автор статті прагне заповнити цю прогалину, зважаючи на особливості функціонування радянської форми державності в Україні в цей період.

Українська радянська державність, зберігаючи формальну самостійність у 1920-х роках, мала відповідні організаційно-функціональні установи, які координували розвиток спортивного руху, представляючи республіку на міжнародних та всесоюзних змаганнях. В архівних фондах державних та громадських установ збереглися документи та матеріали, які становлять важливе джерело вивчення безпосередньої участі українських спортивних делегацій та окремих спортсменів на міжнародних змаганнях з різних видів спорту. Так історично склалося, що радянський спорт ототожнювали з всесоюзним, тому і тема ця не стала предметом системного дослідження. Вона не є другорядною, оскільки становить

важливу сферу повсякденного життя суспільства, заполітизованого ідеологічними гаслами та установками більшовицької партії, які впливали і на розвиток фізкультури та спорту.

Таким чином, об'єктом нашого інтересу є міжнародні культурні зв'язки радянської України, а предметом – участь окремих спортсменів та команд у міжнародних змаганнях з футболу, легкої атлетики та інших видів спорту. Мета дослідження: показати перші кроки радянської України на шляху її міжнародного визнання по лінії спорту і через спортивні змагання, виявити вплив ідеологічних факторів на розвиток радянського спорту, з'ясувати інституційний статус та функціональний рівень українських спортивних делегацій на міжнародній арені. Важливо також встановити двосторонні спортивні зв'язки, представницький статус міжнародних спортивних команд в Україні – громадський, регіональний чи національний.

Ставлення більшовицької влади до спортивної культури в 1920-х роках було неоднозначним. З одного боку, існувало переконання, що спорт деполітизує робітників та відволікає їх від класової боротьби. Періодична преса так висловлювалась з цього приводу: *“Існуючі погляди на фізкультуру як на забаву у вільний час, глибоко шкідливі і мають бути вилучені з нашого середовища”* [20]. З іншого боку – з початку 1920-х років більшовики особливу увагу стали приділяти системі Всеобучу – фізичному стану допризовників, їх обліку та соціально-фізичних характеристиках. У 1922 р. виникло фізкультурне бюро *“Спартак”*, що гуртувало довкола себе молодь, яка переймалася ідеями фізичної культури. 4 листопада 1923 р. декретом ВУЦВК було створено Вищу раду фізичної культури (ВРФК) при ВУЦВК, яка мала виконавську вертикаль, координуючи фізкультурний рух в Україні [6]. За п'ять років він збільшився кількісно та оформився організаційно. Якщо у 1924 р. налічувалося 150 тис., то у 1928 р. – 750 тис. фізкультурників, було створено 90 лікарсько-антропометричних пунктів, 40 кабінетів корегуючої гімнастики, 12 будинків фізкультури у найбільших окружних містах УСРР, Центральний будинок фізкультури в Харкові, з єдиною в СРСР науково-дослідною кафедрою [32]. ВРФК, спираючись на фінансову підтримку ВУЦВК, видала понад 100 назв спортивної літератури агітаційного та інструктивно-методичного характеру, випускала журнал *“Вестник физкультуры”*, визнаний на Паризькій виставці спортивної преси кращим друкованим органом в СРСР. Номенклатурним куратором ВРФК був секретар ВУЦВК П. Буценко, за особистого сприяння якого ВУЦВК видав 4 жовтня 1925 р. закон *“Про Вищу, окружну і районну ради фізкультури трудящих СРСР”*. Статистичним виразником їхньої ефективності було те, що станом на 1927 р. в Україні діяло 569 фізкультурних гуртків, які охоплювали 26 тис. осіб, а наступного року – 1100 гуртків та 42 тис. фізкультурників [26].

Розвиток фізкультури та спорту в Україні 1920-х років відбувався *“за ініціативою”* згори, тобто шляхом створення спортивних організацій та клубів при громадських, державних, профспілкових структурах. 8 березня 1927 р. Мала Президія ВУЦВК розглядала питання про фінансування часопису ВРФК та про атрибути українських спортивних делегацій. Вирішили, оскільки *“...керівництво фізкультурою належить до Вищих рад фізкультури і в цій галузі нема єдиного організаційного центру союзного масштабу, вважати за доцільне встановити для спортивних суден та водяних станцій Всеукраїнський прапор”* [44, арк. 1]. Функціонери ВРФК направляли фахівців до Європи для вивчення організаційно-функціональних основ фізкультурної справи. Зокрема, В. Блях¹ у 1920-х роках відвідав Польщу, Німеччину, Фінляндію, Швецію, довідавшись про існування в їхніх школах фізкультури як обов'язкового предмету, про діяльність спортивних клубів, про державну фінансову підтримку [9].

Радянська держава підтримувала розвиток фізкультури і спорту, але використовувала їх передусім для пропаганди політичної системи, вкладаючи в організацію міжнародних

змагань та участь в них ідеологічну складову. *“У відзнаку від буржуазного спорту, від фізкультури Західної Європи, де всі привілеї та переваги участі в спортивних організаціях даються представникам буржуазного суспільства, і де спорт має своєю метою виховання патріотично-національного почуття серед молодого покоління, наша радянська фізкультура має метою своєю та основним завданням зробити спорт і фізкультуру досягненням широких трудящих мас”* [51]. Конкретні види спорту, незалежно від політичної системи, вимагали напруженої і повсякденної роботи від спортсмена, фінансової підтримки держави чи приватних установ, а *“привілеї”*, крім визнання та нагород, мали і матеріальне втілення, щоправда вони оминали робітничо-селянських спортсменів. Вони стали частиною єдиного цілого – політичної системи влади в СРСР, заручниками партійно-ідеологічних догм.

Від ставлення радянських номенклатурників до спорту залежала його місія на міжнародних змаганнях, моральні, вольові якості спортсменів, їх завдання. *“Розвиток фізкультури в СРСР, – зазначав В. Блях, – має велике значення для міжнародного робітничого руху, бо спортивно-гімнастичні зв'язки трудящих нашого Союзу з робітничими організаціями чужоземних країн ще більше зміцнюють міжнародний робітничий фронт”* [6]. Фактично був закладений основний політичний принцип ідеологічного протиставлення спортсменів *“капіталістичного”* та *“соціалістичного”* таборів. Координатором останнього виступав Червоний Спортивний Інтернаціонал², керівні органи якого знаходилися в Москві, хоча засідання інколи відбувалися в Харкові. Для керівника ВРФК України П. Буценка радянська фізкультура – це *“...могутнє знаряддя класової боротьби, реальний засіб виховання нової культури, нової пролетарської організації, і, що найголовніше, засіб створення єдиного робітничого фронту в цілому світі”* [1].

Процитовані оцінки та висновки тодішніх керівників радянського фізкультурного руху не були пустими політологічними висловлюваннями, а їх реальним баченням його мети і завдання, особливо на міжнародній арені. Саме у 1920-х роках були закладені ідеологічні принципи функціонування колективних видів спорту, які зберігалися протягом десятиліть.

Отже, радянський спорт був організаційно, фінансово та функціонально залежним від політично-ідеологічних структур. Непмани, тобто приватний бізнес в Україні 1920-х років, не фінансували фізкультуру, хоча податкові органи досить активно стягували з них податки, однак їх спрямовували на розвиток інших галузей. Ігрові види спорту, крім зовнішніх факторів, мали також і внутрішню логіку, зумовлені морально-вольовими, світоглядними, ментальними рисами особистості, азартом дійства, присутністю глядачів, їхніми симпатіями та антипатіями, які надавали змаганням дещо іншої якості.

Перша половина 1920-х років вирізнялася організаційним оформленням фізкультурно-спортивного руху в Україні, відсутністю активних зв'язків у цій царині, оскільки голодні 1921-1922 рр. та повільне налагодження міжнародних відносин створювали певні перешкоди. У вересні 1923 р. в Харкові пройшла перша Всеукраїнська спартакіада, яка засвідчила видову різноманітність українського спортивного руху, а наступного року відбулась друга спартакіада українського радянського спорту, однак міжнародні спортивні делегації участі в ній не брали.

Першими на міжнародну спортивну арену потрапили футболісти. 13 серпня 1925 р. відбулося засідання Комісії у складі представника ДПУ, Харківського окрвиконкому та ВРФК, яка розглянула питання про відрядження до Німеччини футбольної команди м. Харків у складі 17 осіб. Того ж дня ВРФК звернулася до іноземного підвідділу адмінвідділу Харківського окрвиконкому з листом такого змісту: *“Згідно розпорядження Спортінтерну, Вища Рада Фізичної Культури України командирє збірну команду м.Харкова для змагань з Німецьким робітничим союзом м.Лейпціга, Дрездена і Хемніца, до збірної команди входять наступні товариші, яким просимо*

терміново видати закордонні паспорти: Жолдак Іван Панасович, Привіс Семен Львович, Фомін Володимир Васильович, Фомін Костянтин Васильович, Норов Роман Іванович, Кротов Микола Федорович, Привалов Іван Васильович, Ус Костянтин Маркович, Натаров Іван Андрійович, Алферов Яков Тимофійович, Шпаковський Олександр Вікентійович, Чубарєв Євген Васильович, Іосилевич Лев Борисович, Бем Адам Пилипович, Штанге Михайло Максимович, Бражніков Павел Федорович, Капустін Микола Олександрович” [45, арк. 1-2].

Це була перша футбольна делегація радянської України, яка виїздила на міжнародні змагання. Серед них, крім члена президії ВРФК С.Привіса та лікарів, були перші офіційні українські футболісти: брати Фоміни, І. Жолдак, Р. Норов, К. Ус, Я. Алферов, О. Шпаковський та інші. Вони справді представляли робітничо-селянську молодь, працювали столярами, токарями, були партійними і безпартійними, яким на час футбольної зустрічі було від 25 до 30 років. Закордонні документи для футболістів оформляли на “*нільгових*” умовах і дуже терміново. Наприклад, В. Фомін одержав паспорт 14 серпня 1925 р., тобто наступного дня після звернення ВРФК до відповідного підрозділу окрвиконкому. 22 червня 1927 р. П. Буценко повідомив ЦК КП(б)У про те, що українські футболісти Привалов, Шпаковський, В. Фомін з Харкова та Штраубе з Одеси входили до збірної СРСР, яка наприкінці червня розпочинала футбольне турне по Німеччині та Бельгії, тому просив дозволу на їх виїзд [46, арк. 3].

У серпні 1926 р. до Німеччини прибула збірна футбольна команда гірників та фізкультурників України, які зустрічалися на спортивних майданчиках з німецькою збірою Рурського басейну. Україну представляли футболісти К. Бармут, П. Биков, Г. Вашедченко, М. Гавриленко, М. Голубцов, Ф. Корнієвський, П. Куцов, І. Мельніков, Є. Нестеров, В. Хмара, К. Шульженко, серед них було 4 члени КП(б)У та один комсомолец [47, арк. 3, 6]. Вони не були професійними футболістами, тому що працювали на виробництві, а футболом займалися на громадських засадах, тренуючись у відповідних секціях.

На запрошення Фінляндського робітничого союзу, який влаштував 17-19 червня 1927 р. фізкультурне свято робітничої молоді, від України виїхала делегація у складі 125 осіб, представлена активістами масового спорту з Умані, Полтави, Херсона, Харкова, Дніпропетровська, Запоріжжя, Ромен, Глухова, Сум, Білої Церкви, Сталіно. Серед них було 16 комуністів [49, арк. 1], тобто ідеологічний клімат був забезпечений. Тижнем раніше подібні міжнародні спортивні змагання проходили у Латвії, до якої на початку червня 1927 р. виїхали українські футболісти та легкоатлети – 26 осіб, у тому числі Р. Норов, І. Кладько, І. Владимирський, які вже мали досвід участі у міжнародних футбольних матчах [48, арк. 5]. 12 червня в Ризі відбувся футбольний матч між футбольною командою “*українського пролетарського студентства та збірою Латвії, який завершився перемогою України 3:0*” [35].

29 серпня 1928 р. секретаріат виконкому Спортінтерну повідомив ВРФК про те, що 1 листопада відбудеться футбольна зустріч збірної команди “*Металіст*” з французами у Парижі. Україна почала підготовку у вересні, а 13 жовтня ВРФК вирішила відрядити до Франції збірну футбольну команду металістів у такому складі: К. Марченко, А. Пономаренко, О. Бобришев, М. Сергієнко, В. Костіков, А. Лесной, К. Ус, А. Левін, Л. Кривошеєв, М. Навольнєв, В. Грушин, М. Печений, Ф. Кондратенко, Е. Локшин, Б. Невельський (представник ВРФК), Л. Фішелєв (лікар), І. Натаров, М. Цикун, С. Парцевський [50, арк. 4]. Футболісти Марченко, Пономаренко та Ус брали участь у подібного рівня змаганнях, їх запрошували до ігор збірної проти німецьких, австрійських команд. Вони представляли не професійний футбол, якого тоді в СРСР не існувало, а профспілковий, тому що кожен футболіст був членом профспілки металістів.

На міжнародних змаганнях від України переважно брали участь футболісти, інші види спорту були представлені побіжно. *“Найкращі спортсмени РСФРР майже з усіх видів спорту, – писав спортивний оглядач газети “Пролетарій”, – побували уже закордоном. З України до цього часу виїздили лише футболісти. Цього року поміряються своїми силами із зарубіжними спортсменами легкоатлети та гандболісти”* [35]. У травні 1927 р. до Німеччини виїхали футболісти, гандболісти та волейболісти, які представляли фізкультурні колективи залізничників України, тому учасники змагань обов’язково були членами профспілки залізничників України.

Українські спортсмени зустрічалися з *“чужоземними футболістами”* не лише за кордоном, а також на стадіонах різних міст УСРР, приймаючи міжнародні фізкультурні та спортивні делегації, хоча організаційними питаннями займалися представники виконкому Спортінтерну та ВРФК при ВУЦВК. 25 травня 1927 р. відбулася міжнародна зустріч з футболу між командами Харкова та Саксонії. Вони вже зустрічалися у 1926 р. в Дрездені: перший матч завершився перемогою німців з рахунком 3:1, а другий виграли українці – 1:0 [8]. До Харкова збірна Саксонії прибула у своєму найсильнішому складі, оскільки сім футболістів грали проти України минулого разу. Зустріч відбулася на стадіоні *“Спартак”* у присутності 10 тис. глядачів. Збірну Харкова представляли футболісти Норов, Кладько, К. і В. Фоміни, Ус, Дюженко, Привалов, Кротов, Мищенко, Шпаковський, Владимирський, які знали суперників по зустрічах в Німеччині. Перший тайм завершився з рахунком 3:1 на користь Саксонії, але у другому вдалося добитися перемоги – 4:3 на користь харків’ян [42]. Німецькі футболісти виїхали до Одеси, де мали провести дві зустрічі з місцевими футболістами.

Важлива міжнародна зустріч з футболу відбулася у липні 1927 р., коли Харків приймав австрійських футболістів. Інформація про їх можливий приїзд в Україні з’явилася ще у березні. *“Уперше приїхавши до СРСР, – повідомляла харківська газета “Пролетарій”, – австрійські футболісти стануть, очевидно, для усіх міст, де їм доведеться грати, серйозним суперником”* [2]. Напередодні візиту до Харкова австрійці виграли у Києві два матчі з рахунком 2:0 та 3:1, а також у Дніпропетровську – 5:1. У Харкові мало відбутися три зустрічі. Австрійську робітничо-спортивну делегацію вігав голова ВРФК П. Буценко. А 8 липня, коли мав відбутися перший матч з австрійцями, Харків довідався про перемогу футбольної збірної СРСР у Берліні, до складу якої входили харків’яни В. Фомін, Привалов, Шпаковський [28]. Це була перша перемога радянської футбольної збірної. Переповнений стадіон *“Металіст”*, на якому розмістилися 6 тис. глядачів, приймав австрійців. Перша зустріч завершилася рахунком 1:1 [41], другу виграли австрійці з рахунком 2:0 [3], а третя виявилася вирішальною. Злива перетворила поле на суцільне болото, а суддя призначив *“незаслужений”* пенальті, тому австрійський голкіпер демонстративно залишив ворота і рахунок став 1:0 на користь України, а зустріч завершилася перемогою українців 4:1 [18].

У вересні 1927 р. до Харкова, Кадіївки, Києва, Одеси завітали футболісти спортивної делегації Англії, а касовий збір було спрямовано до фонду *“Наш ответ Чемберлену”* [5]. На стадіоні *“Спартак”* відбулася зустріч у присутності 10 тис. глядачів, яка завершилася перемогою харків’ян з рахунком 7:1 [17]. Робітнича футбольна команда Англії програла також спортсменам Кадіївки. Ці зустрічі були першими між футболістами обох країн, проходили вони в умовах загострення англо-радянських дипломатичних відносин.

У квітні 1928 р. ВРФК одержала від Австрійської робітничої спортивної спілки пропозицію стосовно матчу-реваншу у Харкові. Україна запропонувала австрійцям футбольні зустрічі у Києві, Дніпропетровську, на Донбасі, а в Харкові проти них мали грати збірна України та її столиці [38]. Австрійська збірна була найсильнішою з усіх команд, які приїздили тоді в Україну. На початку червня 1928 р. остаточно погодили

дату приїзду австрійців до Харкова та визначили графік матчів 15-17 червня: перший – з металістами, другий – зі збірною України, третій – проти збірної міста [4].

Футбольну делегацію Австрії очолював комуніст А. Ейсман, а серед футболістів переважали соціал-демократи, звичайні робітники віком від 19 до 28 років. Перед змаганнями П. Буценко вручив червоний прапор А. Ейсману, а останній проголосив гасло *“Хай живе міжнародне єднання пролетарського спорту”* [43], яке українські футболісти сприйняли *“буквально”*, продемонструвавши досить брудний футбол. Незважаючи на самовіддану гру голкіпера Марченка, австрійці виграли матч з рахунком 2:1. *“Австрійці, – писав оглядач зустрічі, – цілком заслужили свою перемогу. Техніка гри в них далеко вища, аніж у металістів. Коректна гра австрійців. Нашим футболістам є чого повчитися в австрійців”* [40]. Тоді в республіканській пресі з’явився термін *“міжнародний футбольний матч”* [13].

Футболісти набували спортивного досвіду та майстерності, граючи з німецькими, австрійськими, французькими футболістами, а також завойовували визнання уболівальників. У пресі тих років навіть з’явився термін *“чемпіонська верхівка”*, тобто футболісти збірної України, які представляли футбольні клуби Харкова, Києва, Миколаєва, Одеси, Горлівки. *“Відчуваючи свою перевагу над рештою футболістів і виступаючи не тільки в республіканських зустрічах, але й закордонних, – повідомляла газета “Комсомолец України”, – вони дозволяли собі робити все, що хотіли”* [24]. Їхньою провиною стала участь у *“комерційних зустрічах”*, проведених в Росії та Україні, тому ВРФК дискваліфікувала команду на 6 місяців, що припадали на міжсезоння. На зимовий період виконком Спортінтерну пропонував розгорнути шефство, тобто прикріплення окремих міст до Європи: Одесу – до Чеської Моравії, Харків – до Дрездена, Артемівськ – до Лейпціга [31].

Ця ідея була не нова: з метою пошлявлення міжнародної діяльності Червоний Спортінтерн з середини 1920-х років намагався встановити шефську *“опіку”* над закордонними спортивними товариствами. При виконкомі ЧСІ було створено Комісію по зв’язкам фізкультурних організацій СРСР із зарубіжними колективами, яку очолив К. Аксаміт. В січні 1927 р. відбулось офіційне *“прикріплення”* українських організацій до іноземних секцій ЧСІ та робітничих спортивних товариств. Так, *“нідшефними”* УСРР стали Робітничий спортивний союз Німеччини, Федерація пролетарської культури Чесько-Словацької Республіки, австрійські організації та ін.

Організаційною формою міжнародних спортивних зв’язків стали всеукраїнські та всесоюзні спартакіади, учасниками яких були зарубіжні делегації. Більшовицька влада одразу відмовилась від участі в Олімпійських іграх, сприймаючи їх як вияв буржуазного спорту. З іншого боку, Президент Міжнародного олімпійського комітету А. де Байє-Латур заявив: *“Більшовики поставили себе поза суспільством. Допоки я – Президент МОК, радянський прапор не з’явиться на олімпійському стадіоні”* [10, с. 412]. Тому радянськими функціонерами був запропонований власний варіант мультиспортивного свята. Так, 30 серпня 1927 р. до Харкова прибули фізкультурники Чехословаччини та Німеччини у складі 28 осіб для участі у дводенній всеукраїнській спартакіаді [37]. Їх супроводжував К. Аксаміт, який зустрівся з керівництвом ВУРПС та ВРФК.

Видатною спортивною подією 1928 р. стала Всесоюзна спартакіада, до якої Україна розпочала підготовку з 2 серпня. *“Добір гравців до збірних команд України з футболу, – повідомляла преса, – набирає тепер великого значення. Ці команди мають зустрітися з найкращими футбольними командами СРСР, а також з закордонними робітничими командами на Всесоюзній спартакіаді”* [27]. Всеукраїнський спортивно-технічний комітет визначив склад української збірної з футболу, укомплектованої переважно харківськими футболістами. Передбачалося, що Україна відправить до Москви 426 спортсменів (для порівняння: Німеччина делегувала 193 представники).

Заявку на участь подали спортсмени Уругваю, Швейцарії, Франції, Фінляндії, Латвії, Австрії, хоча приїзду їхніх делегацій перешкоджали внутрішні політичні чинники. *“У протилежність буржуазним “олімпіадам”, – повідомляла радянська преса, – на спартакіаді преміюватимуться не окремі “рекордсмени”, а команди, що покажуть найкращі результати і масову громадську роботу”* [25]. Напередодні відкриття спартакіади у Харкові відбулися дві зустрічі з футболу між Уругваєм та Україною: перша завершилася перемогою уругвайських футболістів (2:1), друга – українських (6:0). Українські футболісти грали на межі фолу, іноді брутально: *“...що десять хвилин уругваєць у червоній спорстменці корчить на землі од “влучного” удару ногою по нозі, або в бік”* [38].

Спортивна делегація України виїхала до Москви увечері 9 серпня, а 12 серпня відбулося відкриття Всесоюзної спартакіади, на яку приїхали 600 представників західного спорту, *“...видершиш з цупких лабет буржуазного світу”* [19]. Червоною площею пройшли колони делегатів IV-го конгресу Комінтерну, спортивні команди західних країн, і України у вишитих сорочках. *“Нехай представники багатьох країн, що входять до секції Спортінтерну, – писав П. Буценко, – переконуються в мирних завданнях радянської суспільності, кожен з них наочно побачить, що ми нашу фізкультурну роботу будемо не за принципом імперіалістичних намірів, як це робить буржуазія всього світу. Нашу радянську фізкультуру збудовано за принципом суспільної самодіяльності, на підставі ідей миру, ідей інтернаціональної солідарності трудящих”* [7]. Політична складова була присутня, але на спортивних майданчиках точилася боротьба за перемогу.

Збірна України з футболу перемогла тоді Білорусію, команду північних районів Росії, Закавказзя, Уругвай³. Перемогу здобули також волейболісти, хоча чоловіча баскетбольна команда програла Туркестану. Всесоюзний рекорд на 100 м встановив український легкоатлет М.Підгаєцький, здолавши дистанцію за 11 секунд [22]. Перше командне місце здобула збірна команда РСФРР, друге залікове – Україна, третє – Білорусія, а решту призових місць – команди Естонії, Фінляндії, Австрії, Швеції, Німеччини [23]. Керівництво ВРФК України залишилося невдоволеним другим командним місцем, апелюючи до невеликого суддівства, оскільки ті види спорту, де Україна була сильніша (волейбол, гандбол, гімнастика, стрільба), не зараховувалися до командних балів. Побутові умови були поганими, *“учасники лишалися голодні”*, гуртожиток команди був далеко від змагань, а московські судді засуджували виступи українських спортсменів [29].

Московська спартакіада завершилася, хоча футбольні збірні Уругваю та Фінляндії провели зустрічі з українськими футболістами Дніпропетровська, Миколаєва. Наступного року, тобто у серпні 1929 р., в Україну знову приїхали австрійські футболісти, наставник яких розповів про ті *“...перешкоди, що чинили соціал-демократи та керівники спортивного руху Австрії з приводу від’їзду до СРСР”* [30]. Два роки тому серед австрійської збірної переважали футболісти, які належали саме до соціал-демократичної партії, однак політичне керівництво СРСР радикально переглянуло своє ставлення до європейської соціал-демократії, критикуючи їх на засіданнях конгресу Комінтерну.

Перший матч між австрійцями та *“металістами”* завершився перемогою австрійців, а другий – нічийним результатом, але керівництво ВРФК вважало його другорядним, оскільки головною була форма *“політичного зв’язку”*. Збірна команда Харкова здолала австрійців з рахунком 4:1, тобто дух змагання також мав стимул і значення для самих футболістів. Планувався приїзд українських футболістів до Австрії, щоб провести матчі-відповіді. Того ж року українські легкоатлети, плавці, мотоциклісти виїжджали до Франції, Німеччини, Фінляндії, Литви, демонструючи одну із масових форм міжнародних відносин на рівні фізичної культури та спорту.

Таким чином, міжнародні спортивні змагання, які фактично розпочалися для України з 1925 р., демонстрували масову форму гуманітарних зв’язків між фізкультурними

колективами, командами. Першими, хто відвідав європейські спортивні арени, були українські футболісти, які виступали за збірні України, СРСР та власні клуби. Міжнародні зустрічі відбувалися в Німеччині, Австрії, Франції, Фінляндії, Латвії, а також в Україні, тобто існували безпосередні спортивні взаємини. Міжнародний статус футбольних змагань висвітлювала періодична преса, склад команд та їх рівень проведення, хоча для зв'язків між країнами важливим був сам факт фізкультурно-спортивного дійства. Зустрічі були регулярними, відбувалися переважно весною та влітку. Українські спортивні делегації не обмежувалися лише футболом, а представляли й інші види спорту. Багато спортсменів України входили до складу союзної збірної.

Радянський спорт виконував, крім представницької політичної місії, важливу ідеологічну функцію, прагнучи демонструвати світові переваги соціалістичного ладу. Система організації фізкультурного руху та спорту була підпорядкована державним органам влади. Керівництво ними зосереджувалося у Вищій раді фізичної культури при ВУЦВК, яка спільно з Червоним Спортінтерном влаштувала різні міжнародні змагання. Українські спортсмени не брали участі в олімпійських змаганнях, оскільки партійне керівництво вважало їх буржуазним заходом. Загалом, міжнародні спортивні зв'язки України в 1920-х роках розвивалися послідовно і активно, по висхідній, включаючи все нові й нові країни. В цьому радянське керівництво вбачало запоруку зміцнення інтернаціональної єдності і солідарності СРСР з пролетарями світу.

Примітки

¹В. Блях (1891-1938) – лікар і пропагандист здорового способу життя, один з перших організаторів спорту в Україні, перший головний редактор журналу “Вісник фізичної культури”, секретар, голова науково-методичної ради ВРФК, перший директор Українського науково-дослідного інституту фізичної культури, автор багатьох книг та статей. Заступник голови Українського комітету у справах фізкультури і спорту (1935). В 1938 р. заарештований і розстріляний.

²Червоний Спортінтерн (ЧСІ) був заснований в 1921 р., керівник – М. Подвойський (народний комісар з військових справ, керівник Всеобуча).

³Збірна Уругваю програла українській збірній з рахунком 1:7. В радянській пресі це подавалось як визначне досягнення, оскільки збірна Уругваю двічі виграла Олімпійські ігри, але до справжньої команди-переможниці Олімпійських ігор ця збірна стосунку не мала.

1. 5 років радянської фізкультури. Стаття голови Найвищої ради фізкультури А.Буценка // Комсомолец України. – 1928. – 26 листопада.

2. Австрійские футболисты на Украине // Пролетарий. – 1927. – 7 июля.

3. Австрийцы выиграли у Харькова // Пролетарий. – 1927. – 12 июля.

4. Австрийці приїждять до Харкова // Комсомолец України. – 1928. – 3 червня.

5. Английские футболисты на Украине // Пролетарий. – 1927. – 3 сентября.

6. Блях В. Десять років радянської фізкультури // Культура і Побут. – 1927. – 12 листопада.

7. Буценко П. Всесоюзна спартакіада // Вісті ВУЦВК. – 1928. – 12 серпня.

8. Германия – Харьков // Пролетарий. – 1927. – 26 мая.

9. Д-р В.Блях. Фізкультура на Заході / В.Блях // Культура і Побут. – 1927. – 26 вересня.

10. Энциклопедия Олимпийского спорта. В 5 т. / Под общ. ред. В.Н.Платонова. – Т. 1. – К.: “Олимпийская литература”, 2002. – 496 с.

11. Євсеєнко І.В. Українсько-чесько-словацькі зв'язки в міжвоєнний період: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. по спец.: 07.00.02 “Всесвітня історія” / І.В.Євсеєнко. – К., 1996. – 23 с.

12. Загоруйко В.В. Етнокультурні аспекти україно-польських відносин у міжвоєнний період (1921-1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. по спец.: 07.00.02 “Всесвітня історія” / В.В.Загоруйко. – Донецьк, 2009. – 19 с.

13. Зустріч з пролетарськими футболістами Австрії // Комсомолец України. – 1928. – 8 червня.

14. Калінічева Г.І. Українсько-німецькі освітні і наукові зв'язки у 20-ті – на початку 30-х років: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. по спец.: 07.00.02 “Всесвітня історія” / Г.І.Калінічева. – Донецьк, 1996. – 21 с.

15. Кривець Н.В. Українсько-німецькі відносини: політика, дипломатія, економіка. 1918-1933 рр. / Н.В.Кривець. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – 322 с.

16. Кротюк С.Ф. Культурні зв'язки України і Веймарської Німеччини (1921-1932 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. по спец.: 07.00.02 "Всесвітня історія" / С.Ф.Кротюк. – К., 1993. – 18 с.
17. Матч Харків – Англія // Пролетарій. – 1927. – 11 серпня.
18. Металісти виграли у австрійцев // Пролетарій. – 1927. – 13 лютого.
19. Міжнародні футбольні матчі // Вісті ВУЦВК. – 1928. – 8 серпня.
20. Молодой ленинец. – 1925. – 23 квітня.
21. Муляр І.Ю. Українсько-польські культурні зв'язки в 20-30-х роках ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. по спец.: 07.00.02 "Всесвітня історія" / І.Ю.Муляр. – К., 1993. – 17 с.
22. На Всесоюзній спартакіаді // Вісті ВУЦВК. – 1928. – 12, 14, 19 серпня.
23. Наслідки Всесоюзної спартакіади // Вісті ВУЦВК. – 1928. – 25 серпня.
24. Одсіч чемпіонству // Комсомолец України. – 1928. – 2 листопада.
25. Перед всесоюзним оглядом радянської фізкультури // Комсомолец України. – 1928. – 5 серпня.
26. Перша Всеукраїнська нарада в справі фізкультури // Комсомолец України. – 1929. – 20 квітня.
27. Підготовка до Всесоюзної спартакіади в розпалі // Комсомолец України. – 1928. – 2 серпня.
28. Победа советских футболистов в Берлине // Пролетарій. – 1927. – 8 лютого.
29. Привіс С. Чому ми опинилися на другому місці // Комсомолец України. – 1928. – 21 вересня.
30. Пугачів Ф. Міцні міжнародний зв'язок пролетарських організацій // Комсомолец України. – 1929. – 27 серпня.
31. Радянська фізкультура – чинник міжнародної пролетарської солідарності // Комсомолец України. – 1928. – 2 листопада.
32. Свято фізкультури // Комсомолец України. – 1928. – 27 листопада.
33. Тимошенко Ю. Історичні умови та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання в радянській Україні в 20-40-ві роки ХХ ст. / Ю.Тимошенко. – К.: ТОВ "НВП" Інтерсервіс", 2014. – 446 с.
34. Троцинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / НАН України, Інститут соціології; відп. ред. В.Б.Свтух / В.П.Троцинський. – К.: Інтел, 1994. – 260 с.
35. Украинские пловцы едут за границу // Пролетарій. – 1927. – 8 квітня.
36. Фізкультура і спорт // Пролетарій. – 1927. – 15 червня.
37. Фізкультурники Чехо-Словакиї і Німеччини в Харкові // Пролетарій. – 1927. – 31 червня.
38. Фізкультура і спорт // Комсомолец України. – 1928. – 22 квітня.
39. Фізкультура і спорт // Комсомолец України. – 1928. – 10 серпня.
40. Футбольний матч Австрія – Металіст // Комсомолец України. – 1928. – 19 червня.
41. Футбольний матч Австрія – Металіст // Пролетарій. – 1927. – 9 лютого.
42. Футбольний матч Саксонія – Харків // Пролетарій. – 1927. – 27 травня.
43. Хто вони // Комсомолец України. – 1928. – 14 червня.
44. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 1, оп. 3, спр. 1941.
45. ЦДАВО України, ф. 5, оп. 6, спр. 44.
46. ЦДАВО України, ф. 5, оп. 6, спр. 64.
47. ЦДАВО України, ф. 5, оп. 6, спр. 71.
48. ЦДАВО України, ф. 5, оп. 6, спр. 117.
49. ЦДАВО України, ф. 5, оп. 6, спр. 118.
50. ЦДАВО України, ф. 5, оп. 6, спр. 148.
51. Чергові завдання радянської фізкультури // Культура і Побут. – 1926. – 14 березня.

References

1. 5 years of Soviet physical culture. Article of head of the Highest council of physical culture A. Butsenko // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – November, 26.
2. Austrian football players in Ukraine // Proletarij. – 1927. – July, 7.
3. The Austrians won Kharkov // Proletarij. – 1927. – July, 12.
4. The Austrians come to Kharkov // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – June, 3.
5. English football players in Ukraine // Proletarij. – 1927. – September, 3.
6. Blyah V. 10 years of Soviet physical culture // Kultura i Pobut. – 1927. – November, 12.
7. Butsenko P. All-Union spartakiada // Visti VUCVK. – 1928. – August, 12.
8. Germany – Kharkov // Proletarij. – 1927. – May, 26.
9. Dr V. Blyah. Physical culture on the West / V. Blyah // Kultura i pobut. – 1927. – September, 26.
10. Encyclopedia of Olympic sports. In 5 v. / Main ed. V.N. Platonova. – Vol. 1. – K.: "Olympic literature", 2002. – 496 p.
11. Jevseenko I.V. Ukrainian–Czech-Slovak connections in the between-war period: abstract of diss. for obt. scientific degree of candidate of history in spec.: 07.00.02 "Global history" / I.V. Jevseenko. – K., 1996. – 23 p.
12. Zagorujko V.V. Ethnocultural aspects of Ukrainian-Polish connections in between-war period (1921-1939 yy.): abstract of diss. for obt. scientific degree of candidate of history in spec.: 07.00.02 "Global history" / V.V. Zagorujko. – Donetsk, 2009. – 19 p.
13. Match against Austrian proletarian football players // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – June, 8.

14. Kalinicheva G.I. Ukrainian-German educational and scientific connections in 20-th – the beginning of 30-th yy.: abstract of diss. for obt. scientific degree of candidate of history in spec.: 07.00.02 “Global history” / G.I.Kalinicheva. – Donetsk, 1996. – 21 p.
15. Kryvets N.V. Ukrainian-German connections: politics, dypplomacy, economics. 1918–1933 yy. / N.V.Kryvets. – K.: Institute of history of Ukraine NAS Ukraine, 2008. – 322 p.
16. Krotiyuk S.F. Cultural connections of Ukraine and Weimar Germany (1921–1932 yy.): abstract of diss. for obt. scientific degree of candidate of history in spec.: 07.00.02 “Global history” / S.F.Krotiyuk. – K., 1993. – 18 p.
17. Match Kharkov – England // Proletarij. – 1927. – September, 11.
18. Metallers defeated the Austrians // Proletarij. – 1927. – July, 13.
19. International football matches // Visti VUCVK. – 1928. – August, 8.
20. Young Leninets. – 1925. – April, 23.
21. Mulyar I.U. Ukrainian-Polish cultural connections in 20-30-th yy. of XX cent.: abstract of diss. for obt. scientific degree of candidate of history in spec.: 07.00.02 “Global history” / I.U.Mulyar. – K., 1993. – 17 p.
22. At the all-Union Spartakiad // Visti VUCVK. – 1928. – August, 12, 14, 19.
23. The consequences of the all-Union Spartakiad // Visti VUCVK. – 1928. – August, 25.
24. Resistance to the championship // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – November, 2.
25. Before the all-Union review of Soviet physical culture // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – August, 5.
26. First all-Ukrainian conference in the field of physical culture // Komsomolets Ukrainy. – 1929. – April, 20.
27. Preparations for all-Union Spartakiad in full swing // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – August, 2.
28. The victory of the Soviet football players in Berlin // Proletarij. – 1927. – July, 8.
29. Pryvis S. Why we ended up in second place // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – September, 21.
30. Pugachiv F. Proletarian organizations international bond grows stronger // Komsomolets Ukrainy. – 1929. – August, 27.
31. Soviet physical culture is the factor of international proletarian solidarity // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – November, 2.
32. Holiday of physical culture // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – November, 27.
33. Tymoshenko U. Historical conditions and the specificity of the development of sport and physical education in the Soviet Ukraine in the 20-40-s of the XX century / U.Tymoshenko. – K.: TOV “NVP” Interservis”, 2014. – 446 p.
34. Troshchynskij V.P. Between-war Ukrainian emigration in Europe as historical and social-political phenomenon / Main ed. V.B.Jevtuh / V.P. Troshchynskij. – K.: Intel, 1994. – 260 p.
35. Ukrainian swimmers go abroad // Proletarij. – 1927. – April, 8.
36. Physical culture and sport // Proletarij. – 1927. – June, 15.
37. Athletes of Czech-Slovakia and Germany in Kharkov // Proletarij. – 1927. – August, 31.
38. Physical culture and sport // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – April, 22.
39. Physical culture and sport // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – August, 10.
40. Football match Austria – Metallist // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – June, 19.
41. Football match Austria – Metallist // Proletarij. – 1927. – July, 9.
42. Football match Saxonia – Kharkov // Proletarij. – 1927. – May, 27.
43. Who are they // Komsomolets Ukrainy. – 1928. – June, 14.
44. Central state archive of Supreme bodies of power and administration of Ukraine (CSASP Ukraine), found. 1, descriptions 3, f. 1941.
45. CSASP Ukraine, found. 5, descriptions 6, case no. 44.
46. CSASP Ukraine, found. 5, descriptions 6, case no. 64.
47. CSASP Ukraine, found. 5, descriptions 6, case no. 71.
48. CSASP Ukraine, found. 5, descriptions 6, case no. 117.
49. CSASP Ukraine, found. 5, descriptions 6, case no. 118.
50. CSASP Ukraine, found. 5, descriptions 6, case no. 148.
51. Duty assignments Soviet physical culture // Kultura i Pobut. – 1926. – March, 14.